

DINAMIČKO-RITMIČKI USPON HRVATSKOGA MARIJANSKOG KULTA

Ante Katalinić

Počeci formiranja hrvatskog naroda bili su marijanski. Već u osvitku našeg narodnog bitka nadvila se nad nas ljubav Majke, počeo nas je grijati žar njezina Srca. Naši pređi bili su toga svjesni, pa su nastojali toj brižljivoj toplini Majke odgovoriti svojom ljubavlju, štovanjem, marijanskim kultom. I Marijina majčinska zaštita i naša sinovska odanost protegli su se kroz duga stoljeća sve do u naše dane. Pokretao ih je uvijek novi, svjež, snažni, neprestano rastući, obostrani dinamizam. O ovoj obostranoj, naizmjeničnoj ljubavi Marije i Hrvata, govore nam čvrste povijesne činjenice. One su dovele dotle, da se već u 17. stoljeću, u remetskog pavlina Andrije Eggerera iskristalizirala misao: *Regnum Croatiae* — vere *Marianum*, t. j., da je Hrvatska kraljevina uistinu marijanska (A. Eggerer: *Pharmacopaea coelestis*, god. 1672). Doista, čudesna je činjenica da su naši pređi velike i odlučne pobjede protiv Osmanlija izvojevali baš na Marijine blagdane: pod Korčulom god. 1571., na dan Velike Gospe; pod Sinjem 1715., na dan Velike Gospe; kod Petrovaradina 1716., na dan Gospe Sniježne. Nešto slično ne nalazimo u povijesti ni jednog drugog naroda.

Govoriti o problemu koji je izražen u naslovu nije lako, makar i ne kanimo pristupiti nekom širem i dubljem obrađivanju. U čem se nalaze teškoće analiziranja dinamičko-ritmičkog uspona hrvatskog marijanskog kulta? Radi se o egzistencijalnim stvarnostima, u kojima plamsa vatra neugasivih životnih strujanja, a takve stvarnosti, pogotovo kad u sferi racionalnog seciranja nisu zbog svoje specifičnosti do kraja prezentne, teško se dadu zatvoriti u obični ljudski govorni izraz. Onda, teško je pristupiti razmrsivanju klupka u kojem su se isprepleli nadnaravni i naravni elementi. Daljnja teškoća susreće se u pokušaju da se čitav problem obuhvati što cjelovitije, da se svakoj danosti prizna njezina uloga koju zaista posjeduje, da se odstrani subjektivno rezoniranje te da se ni u čem ne pretjera i važnost ni jednog osnovnijeg čimbenika ne zanemari.

Literatura:

- J. Buturac: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094—1944*. Članak u »Zborniku zagreb. nadbiskupije«, Zagreb, 1944.
J. Buturac: *Popis župa zagreb. biskupije od god. 1334*, u istom Zborniku.
Chrysogonus, Laurentius: *Mundus Marianus*, pars I *Viennae Austriae*, 1644; p. II Patavii, 1651; p. III *Augustae Videli*, 1712.
A. Crnica: *Hrvati i Marija*, Zagreb, 1953.
A. Katalinić: *Veliki hrvatski mariolog Lovro Grizogon*, Zagreb, 1971.
R. Laurentin: *La question mariale*, Ed. du Seuil, Paris, 1963.
I. Ostojić: *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. III, Split, 1965.
N. Pavičić: *Kroz Gospinu Hrvatsku*, Zagreb, 1943.
G. Roschini: *Mariologia*, I, II, III, Mediolani, 1941.
S. Sakač: *Le culte marial en Croatie-Dalmatie médiévale*. Iz zbornika »Maria« uredio H. Du Manoir, tome V, Paris, 1958.
M. Vanino: *Gli studi teologici presso i Croati*. Zbornik: »Croazia sacra«, Roma, 1943.

Ne smijemo zaboraviti da su sve naše ljudsko-zemaljske dimenzije uvijek podložne kontingentnosti, promjenama, pa da to moramo reći i za naš marijanski kult. Uvijek dinamičan, uvijek u usponu, ali u usponu koji je dopuštao i ritmiku: čas jače čas slabije, čas bolje čas lošije, čas intenzivnije čas manje intenzivno. Zbog toga i govorimo o dinamičko ritmičkom usponu.

Crkva u Hrvata samo je jedan dio katoličke Crkve, ud Kristova otajstvenog Tijela. Crkva, otajstveno ali realno Kristovo Tijelo, živi je organizam, i baš zato, kao i svi živi organizmi, tjerana svojim nutarnjim dinamizmom, milošću zasluženom na križu, giba se, doduše uvijek u stalnom usponu, ali ipak stanovitom ritmikom na putu prema Eschatonu. To vrijedi i za njezina marijanska usmjerenja. Odjeci tog konstantnog ali valovitog uspona u općoj Crkvi, odrazili su se i u našoj domaćoj Crkvi, u hrvatskom marijanskom kultu. Ipak je naša ritmika imala i svoje specifičnosti. Moramo svratiti pozornost na jedan i drugi ritmički uspon.

Lauretin o vibracijama marijanskog kulta

Poznati mariolog René Laurentin, u svom djelu »La question mariale« (Paris, 1963.), govori opširno o marijanskim gibanjima i o marijanskom pokretu u Crkvi. Nabroja više pokreta u Crkvi i opisuje njihovu narav. Te pokrete dijeli u dvije grupe. U prvu grupu stavlja euharistijski i marijanski pokret. U drugu grupu: liturgijski, biblijski, ekumenski, pa i ekleziološki pokret. Svaki pokret u Crkvi želi da se odrazi na teoretskom i pastoralnom području.

Prema Laurentinu, karakteristika pokreta prve grupe, euharistijskog i marijanskog, jest ta, da korijenje svog postanka vuku tamo iz doba protureformacije, iz doba borbe s protestantima. Ti pokreti hoće da poprave ono što je reformacija pokvarila, zanosno šire pobožnost prema Euharistiji i Mariji. Karakteristika pokreta druge grupe: liturgijskog, biblijskog, misijskog, ekumenskog, jest ta, da su mlađeg datuma, nastali u novije vrijeme, a hoće da uspostave i obnove ono, što je u borbi s protestantima zanemareno. Dogodi se da pojedini pokreti dođu međusobno u kakav konflikt, na primj. marijanski i liturgijski. Crkva na sve te pokrete gleda s oprezom, a oni postizavaju veće ili manje uspjehe već prema svojoj teološkoj fundiranosti ili u vezi s raznim drugim eventualnim momentima.

Laurentin se potrudio da dade i povijesni aspekt marijanskih gibanja i marijanskog pokreta. Pojačana pobožnost prema Mariji, oduševljenje za marijanski kult, zapaža se tamo oko Efeškog sabora (god. 431.) i produžuje se do 8. stoljeća. Tako na Istoku. A na Zapadu se to odražava na koncu 11. i postizava vrhunac u 12. stoljeću. Ne radi se još o marijanskom pokretu, nego o poletu, o valu oduševljenja u marij. kultu. Svrća se pozornost na Gospinu posredničku ulogu i na njezine privilegije. U 14. stoljeća susrećemo već nešto slično marijanskom pokretu: oduševljenje za učvršćenje istine o Bezgrešnom Začecu.

Stvarni, iako još ne formalni, marijanski pokret susrećemo u 17. stoljeću, u vrijeme protureformacije. Gledajući kako protestanti žele uma-

njiti Marijinu ulogu u djelu spasenja, u katoličkom svijetu niče upravo golema literatura o Mariji: promicanje i obrana marijanskog kulta. Uvode se novi marijanski blagdani, novi oblici pobožnosti, pridjevaju se Gospi novi naslovi. Val ovog oduševljenja trajao je, po prilici, od god. 1600. do 1650. Upravo u to doba spada rad našeg najvećeg hrvatskog mariologa, isusovca Lovre Grizogona (1590.—1650.) i našeg najvećeg marijanskog pastoralnog radnika, zagrebačkog biskupa Martina Borkovića (1597.—1687.), pavlina.

Poslije tog razdoblja marijansko oduševljenje u Crkvi kao da jenjava, da tim jače bukne u prvoj polovici 19. stoljeća. Ovaj put inicijativa dolazi odozgo. Počinje s Gospinim ukazanjima (čudotv. medalj.) u Parizu 1830. god. sv. Katarini Labouré, milosrdnici. Slijede ukazanja u La Salette (1846.) i u Lurdu (1858.). A četiri godine prije lurdskih ukazanja, 1854., papa Pio IX. proglašava člankom vjere istinu o bezgrešnom začecu Bl. Dj. Marije. Pobožnost prema Gospi rasplamsava se u svim pravcima. Šteta što u to vrijeme nema velikih teologa mariologa.

Pravi marijanski pokret, u najstrožem smislu riječi, započinje početkom 20. stoljeća. 1904. P. Goedts piše djelo u kojem isključivo i stručno raspravlja o Marijinu posredništvu, a kardinal Mercier 1913. ubacuje ideju da se Marijino posredništvo proglasi člankom vjere. Tim datumom započinje čvrsti, svjesni, organizirani, pun oduševljenja, pravi marijanski pokret. Pio XI. ustanovljuje blagdan Marije Posrednice svih milosti (barem za neka područja), a teolozi se trude da istinu o Marijinoj posredničkoj i suotkupiteljskoj ulozi teološki-znanstveno obrazlože. Počevši, po prilici, od god. 1934. niču razna društva, institucije, koje se bave isključivo proučavanjem teoloških temelja pobožnosti prema Gospi. Kao krunu svih tih institucija, 1950. g. osniva u Rimu naš čovjek, o. Karlo Balić, Hrvat, franjevac, Marijansku internacionalnu akademiju. Svrha je Akademije da produbi teološko-mariološka istraživanja, da koordinira rad ostalih mariol. institucija, i općenito da promiče pobožnost prema Gospi. Organizira međunarodne marijanske i mariološke kongrese, i razvija veliku izdavačku djelatnost.

Godine 1950. papa Pio XII. svečano proglašava člankom vjere istinu o Marijinu uznesenju na nebo. Godine 1954. ustanovljuje blagdan Marije Kraljice. Marijanski kult doživljava puni cvat.

Međutim, marijanski pokret i marijansko oduševljenje zapadaju u neku kritičku fazu neposredno pred II. vatic. koncil, a pogotovo u koncilsko i pokoncilsko vrijeme. Teolozi su kristološkom principu u mariologiji suprostavili ekleziološki. Povala se riječ s maksimalistima i minimalistima u mariologiji. Tako Laurentin. Oba se principa, međutim, vrlo lijepo mogu povezati, što je pokazala VIII. glava dogm. konstitucije o Crkvi *Lumen genitum*. Ta VIII. glava, kao i apostolski poticaj *Marialis cultus* (god. 1974.) pape Pavla VI. štovanje Bl. Dj. Marije produbljuju i posuvremenjuju.

U vremenu poslije Koncila došlo je do osporavanja samih marijanskih članaka vjere. Ali to već prelazi granice mariologije. Svakome je tko i malo poznaje teologiju jasno da se, ako se na pr. napada Marijino djevičanstvo, tim napadajima u zadnjoj liniji želi negirati božanstvo

Kristovo. Da je i kod nas bilo pokušaja raznih osporavanja u mariologiji i marij. kultu, to je poznato, ali je sve te pokušaje ušutkala naša odanost Kristu, Petru i Mariji.

Promatrajući dinamičko-ritmički uspon hrvatskog marijanskog kulta, lako ćemo uočiti njegove veze s ritmičkim usponom tog kulta u općoj Crkvi, kao i naše specifičnosti na tom području.

Počeci marijanskog kulta kod Hrvata

Kad je grčko-bizantski car Heraklije 626. g. pred Carigradom porazio Avare i njima podložene slavenske čete, pozvao je Hrvate, koji su onda stanovali u južnoj Poljskoj, da dođu u Dalmaciju u današnje naše krajeve, i da iz tih područja potisnu Avare. Kad su Hrvati potisnuli Avare, Heraklije je zamolio papu da pošalje Hrvatima kršćanske vjerovjesnike. Papa je poslao u Split jednog nadbiskupa, jednog biskupa, nekoliko svećenika i đakona. Za nadbiskupa izabran je i od pape konsekriran svećenik Ivan iz Ravene. Odatle mu ime Ivan Ravenjanin. Njega je po svoj prilici posvetio papa Severin, ali kad je Ivan Ravenjanin počeo u Splitu vršiti svoju misiju, bio je na papinskoj stolici već novi papa Ivan IV. (640.—642.) rodom iz Dalmacije. Novog nadbiskupa Ivana Ravenjanina čekao je težak posao: organizirati nadbiskupiju i privesti Kristovoj vjeri Hrvate. Stari Solin ležao je u ruševinama, a sjedište nadbiskupa postao je Split, bivša tvrda Dioklecijanova palača. Izvan zidina palače naselilo se hrvatsko stanovništvo. Ivan Ravenjanin je za katedralnu crkvu odabrao Dioklecijanov mauzolej. Očistio ga je, uredio i posvetio Uznesenju Marijinu, Velikoj Gospi. Nama danasde draga činjenica: pokrštenje Hrvata službeno je započelo iz Marijine crkve.

Dobro je zabilježiti. Svi koji su imali važnu ulogu u privođenju Hrvata Kristovoj Crkvi bili su pobožni prema Gospi. Car Heraklije, kad god je išao u vojne pohode protiv najrazličitijih napadača na Bizant, uvijek je sobom nosio ikonu Majke Božje. Sve je pouzdanje polagao u Mariju. O pobožnosti pape Ivana IV. prema Gospi svjedoči veličanstveni mozaik koji je dao napraviti u kapeli sv. Venancija u Rimu. Na tom mozaiku ističe se Gospin lik Virgo orans. A da je Ivan Ravenjanin bio pobožan prema Gospi, dosta nam govori činjenica da je svoju katedralnu crkvu posvetio njoj na čast.

Uzajamnu ljubav Marije i Hrvata odmah na početku formiranja našeg narodnog bića i našeg ulaska u povijest potvrđuju divne činjenice. Još prije nego je Hrvatska postala kraljevinom, hrvatski narodni vladari, knezovi Branimir (879.—892.) i Mutimir (892.—910.), koji su Hrvatskom samostalno upravljali, pokazuju na osobit način svoje štovanje i ljubav prema Mariji. Očitovalo se to u službenoj formuli naznačivanja datuma. U Gornjem Muću nedaleko od Splita nađeni su ostaci crkve koju je Branimir podigao 888. g. na čast Gospi. Na jednom kamenu čitamo na latinskom jeziku posvetu i datum; na hrvatskom bi to glasilo ovako: »(Za vrijeme kneza) Branimira, godine 888 . . . pošto je Krist uzeo svoje sveto tijelo od svete Djevice«. U Mutimirovoj povelji, izdanoj 28. rujna 892. čitamo: »Godine 892. otkako je Krist uzeo sveto tijelo od Djevice«. Ovakvu marijansku formulu službenog naznačivanja godine, formulu u

kojoj se ističe dostojanstvo i svetost Marijina djevičanskog materinstva ne nalazimo kod suverena onog vremena. To je posebni hrvatski doprinos marij. kultu.

Sigurno je da su Hrvati u 9. i 10. stoljeću mnogo štovali bl. Djevicu Mariju, hodočastili i molili se pred njezinim slikama u crkvama koje su ili sami podigli ili su ih baštinili od prethrvatskih, romanskih stanovnika. Zaustavit ćemo se na onom najvažnijem, što slavimo u ovoj našoj Hrvatskoj marijanskoj godini, a to je osnutak prvog našeg hrvatskog marijanskog svetišta na Otoku rijeke Jadra u Solinu. Hrvatska kraljica Jelena, žena kralja Mihajla Krešimira II., a majka kralja Stjepana Držislava sagradila je na tom Otoku dvije crkve, manju na čast sv. Stjepanu, u kojoj su se ukapali hrvatski kraljevi, i veću na čast Gospi. Jelena je umrla 8. listopada i u toj Marijinoj crkvi ukopana godine 976. O tome nam govori njezina nadgrobna ploča. Ova Jelenina crkva postala je Marijinim prošteništem od onoga doba pa sve do naših dana. Bila je ta crkva u ratovima srušena, ali na tom mjestu uvijek su Gospi na čast podizane nove crkve. U tom prvom hrv. narodnom marijanskom svetištu, nad grobom kraljice Jelene, buknuła je vatra ljubavi našeg naroda prema Mariji i usmjerila svoj sjaj na tijek čitave naše budućnosti.

I 11. stoljeće ostavilo nam je jake znakove hrvatskog marijanskog kulta. Iz toga doba svakako je najjače svjedočanstvo ženski benediktinski samostan sv. Marije u Zadru. Taj je samostan organizirala Čika, rođakinja hrv. kralja Petra Krešimira IV. i god. 1066. sagradila crkvu na čast Maloj Gospi. Kralj Krešimir obdario je samostan i crkvu povlasticama i imanjinama. Kroz 9 stoljeća bilo je tu pravo Marijino svetište. Prošlog rata, za vrijeme bombardiranja, crkva i samostan srušeni su, a u onome što je obnovljeno marijanski kult je nastavljen. U ovom 11. stoljeću podigao je Gospinu crkvu nadbiskup Pavao (1020.—30.) na Poljudu u Splitu. I danas je tu Gospino svetište. Da je Pavao niknuo iz hrvatske ili već pohrvaćene obitelji, vidimo po imenima u njegovoj rodbini: Crni, Dobronja. Na otoku Cresu, u gradu Osoru, podignut je benediktinski samostan i crkva sv. Marije. U Biskupiji kod Knina podigli su hrv. vladari katedralu hrvatskom biskupu. Iz te crkve sačuvao nam se najstariji Gospin lik u hrv. umjetnosti, reljef, izrađen u kamenu. U ovom, 11. stoljeću podignuta je u Zagrebu biskupija. Katedralna crkva Gospina Uznesenja dugo će se zidati, ali je ona samo nasljednica Gospine crkve, koja je u Zagrebu postojala već u 11. stoljeću. Iz 12. stoljeća vrijedno je zabilježiti: samostan sv. Marije u Rožatu kod Dubrovnika; sv. Mariju od Kaštela u Dubrovniku; opatiju sv. Marije u Budvi; samostan sv. Marije na Košljunu na otoku Krku; glasoviti benedikt. sam. sv. Marije na Mljetu; Gospa od Pojišana u Splitu; Gospa pod Dubovima (od Masline) u Zadru; Gospino svetište u Čučerju kod Zagreba; Gospa Stomorija u Kaštel Novom; Gospa od Šunja na Lopudu kod Dubrovnika.

Procvat u 13. stoljeću

Laurentin kaže da je oduševljenje prve faze jačeg marijanskog kulta doseglo na Zapadu svoj vrhunac u 12. stoljeću. K nama je, razumljivo, došlo s malim zakašnjenjem. U nas je vrhunac postignut u 13. stoljeću.

U Hrvatsku sa Zapada dolaze novi Redovi. U 13. stoljeću nastalo je nekoliko velikih hrvatskih Marijinih svetišta, kao na primjer: Trsat na Sušaku, koje podiže i za koje se brine poznata hrv. velikaška obitelj Frankopana. Trsatsko svetište postaje poznato također daleko izvan hrvatskih zemalja. U istom stoljeću dolaze redovnici pavlini u Remete kod Zagreba i utemeljuju glasovito svetište i prošteništa Majke Božje Remetske. U tom stoljeću niče najvažnije Gospino prošteništa u našim sjevernim krajevima u srednjem vijeku: Ivanić Kloštar nedaleko od Zagreba. Još i danas tamo se nalazi čudotvorni kameni Gospin kip, star najmanje 700 godina. Naš najstariji Gospin kip koji je izložen javnom štovanju. U 13. stoljeću nastala su još i danas dobro posjećena Gospina prošteništa: Volavlje kod Jastrebarskog, Gora kod Petrinje, Kutjevo (opatiju osnovali Cisterciti) kod Požege. U tom stoljeću osnovana je u hrv. povijesti poznata cistercitska opatija sv. Marije u Topuskom. Nastala su ili se prvi put spominju Gospina svetišta i crkve: u Bapskoj, u Moroviću, u Lipovcu, sve u Srijemu. Podignuta je cisterc. opat. sv. Marije kod Petrovaradina. U drugim krajevima: sv. Marija (Dolac) u Zagrebu, u Biškupcu kod Varaždina, u Našicama, u Samoboru, u Rači kod Bjelovara (utemeljili templari), u Glogovnici (ut. templari) kod Križevaca. U ovom stoljeću spominje se crkva Gospe od Mlijeka (ili Kraj mora) u Trogiru, na Čiovu, prema kojoj je bio od djetinjstva pobožan glasoviti hrv. ban biskup Berislavić, a u toj crkvi, pred Gospinom slikom, slavio je i svoju prvu misu god. 1494. Iz ovog stoljeća su: Sv. Marija u Gornjem selu na otoku Šolti, i danas Gospino prošteništa; samostan sv. Marije u Splitu; sam. sv. Marije u gradu Hvaru; sam. sv. Marije od Otoka kod Šibenika; sam. sv. Marije u Ninu, itd.

U 13. stoljeću izrađuju naši domaći majstori prvorazredne umjetnine, na kojima vidimo i Gospin lik: golema drvena vrata glavnog ulaza u splitsku katedralu, koja je izradio Andrija Buvina i veličanstveni kameni portal stolne crkve u Trogiru, od umjetnika Radovana.

U 14. stoljeću na Zapadu se vode rasprave i borbe za uvršenje istine o Bezgr. Začecu. K nama to stiže sa zakašnjenjem, premda se dolaskom i širenjem franjevačkog reda u našim krajevima širi i pobožnost prema Bezgrešnom Začecu. I u 14. stoljeću dižu se u našim krajevima nove Gospine crkve, iako marij. kult nije više onako živahan i blistav kao u 13. stoljeću. Iz 14. st. datiraju ili se prvi put spominju Gospina svetišta: Stenjavec kod Zagreba, Lobar u Hrv. Zagorju, Mala Gorica kod Petrinje, Tuhelj u Hrv. Zag., Sv. Marija pod Okićem kod Samobora, Močila kod Koprivnice. Gornji i Donji Zdenci kod Grubišnog Polja imaju svaki svoju crkvu, obje posvećene Gospi. Niču Gospina svetišta: u gradu Pagu, Vrpolju kod Šibenika, Prnju u Boki Kotorskoj, Olovu u Bosni, itd. U ovom stoljeću nastala je poznata »Šibenska molitva« Gospi, pisana hrv. jezikom.

U 15. i 16. stoljeću, kao da vlada neko zatišje, neki zastoj u marijanskom kultu na Zapadu. A kod nas? Kod nas su prilike posve drukčije nego u zapadnim zemljama. Hrvatski narod vodi herojske borbe za obranu vjere i domovine. Ostavljen od svakoga, naš narod u ovim teškim časovima svoje oči i srce obraća k Majci Mariji, grčevito tražeći pomoć. U 15. i 16. stoljeću stara Gospina svetišta prepuna su hodočasnika: Re-

mete, Ivanić-Grad, Olovo. U 15. st. dižu se nova: Lepoglava u Hrv. Zag., Kamensko kod Karlovca, Vinagora u Hrv. Zag., Gospa od Milosti u Pazinu, Visovac kod Šibenika, Gospa od Škrpjela kod Perasta, Gospa od Milosti pred Tivtom. U 16. stoljeću nastaju ili dolaze na glas: Marija Bistrica, Taborsko u Hrvatskom Zagorju, Molve u Podravini, Gospa od Porta u Bakru, Gospa od Arta u Senju, Gerovo u Gorskom Kotaru, Rab (Gospa od Čuda), Novalja na Pagu, Čara na Korčuli, Badija kod grada Korčule. Na otoku Čiovu podignuto je proštenišće Gospi od Prizidnice i odmah tada posvećeno Bezgrešnom Začecu; u Splitu svetište Gospe od Dobrića, u Zadru Gospe od Mira. U svom tragičnom udesu, narod se sklanja pod Majčinu zaštitu. Značajno je da se katkada stari naslovi crkve zabacuju i crkva se posvećuje Gospi, na pr. u Mariji Bistrici. A dobra Majka izražava sućut nad sudbinom svog naroda: povjesničar Farlati piše kako je Gospa sa svoje slike u Novalji na Pagu 12. srpnja 1534. proplakala; Farlati donosi i zapisnike s izjavama svjedoka. Majka i Kraljica pruža očitú pomoć našem narodu i u onim najtežim nevoljama. God. 1571. opsjedao je zapovjednik tursko-alžirskog brodovlja Uluz-Alija grad Korčulu. Korčulani su se u beznadnom položaju obratili žarkom molitvom Mariji. Pobijedili su Uluz-Aliju baš na dan Velike Gospe. Bio je spašen i grad i čitav onaj kraj.

U 15. i 16. stoljeću raširio se među narodom, posebno po bosanskim i južno-hrvatskim krajevima, »Gospin plač«. God. 1474. oslikao je freskama crkvu sv. Marije na Škriljanima kod Berma blizu Pazina majstor Svoicenc iz Kastva prizorima iz Isusova i Marijina života. U Dubrovniku svojim umjetničkim slikama slavi Gospu veliki majstor Nikola Božidarević. Šibenski humanist Juraj Šižgorić pjeva pjesme njoj na čast, a Marko Marulić prevodi na hrvatski četiri Gospina himna. Već tamo od 13. stoljeća u južnoj Hrvatskoj mnogo je Gospinih slika, ali je za mnoge teško reći da li su od domaćih majstora, iz domaćih radionica ili iz stranih.

Veliki uspon u 17. i 18. stoljeću

Prema Laurentinu, u 17. stoljeću (od 1600.—1650.) susrećemo u Crkvi stvarni, iako možda još ne formalni marijanski pokret. U katoličkom svijetu niče golemá literatura o Mariji, želi se promicati i obraniti marijanski kult. To je suprostavljanje protestantskim napadajima. Zanimljivo je da smo se i mi Hrvati odmah, ovaj put bez zakašnjenja, uključili u to veliko marijansko strujanje. Intenzitet oduševljenja za Mariju jednak je kod nas kao i u ostalom kršć. Zapadu. Razloga su dva. Prvi je zajednički s čitavom Crkvom: obrana marij. kulta protiv novovjerskih napadaja. Drugi je specifično naš: vapaji ostavljenog naroda Mariji, pouzdanje da će nam ona pomoći u borbi s Osmanlijama.

U našoj sredini, u 17. st., diže se veliki teolog-mariolog Lovro Grizogon. Ustaje također jedan veliki izrazito marijanski pastoralni radnik, zagrebački biskup Martin Borković. Veliki uspon marij. kulta vidimo i u tome, što se otvaraju nova Marijina svetišta, a Marija Bistrica doživljava pravi cvat. U to Gospino svetište, kao i u ostala, grnu máse naroda. I Gospa dijeli bezbroj milosti. Anali raznih svetišta (Remete, Bistrica, itd.), kao i tadašnji pisci, bilježe na stotine čudesnih uslišanja.

Naš veliki mariolog Lovro Grizogon rođen je god. 1590. u staroj hrvatskoj splitskoj građanskoj obitelji. Mlad je postao isusovcem. Radio je u Loretu, Grazu, a najviše u Zagrebu, gdje je uglavnom i napisao svoje jedino, ali uistinu sadržajem veliko i obujmom golemo djelo *Mundus Marianus (Marijin svijet)*.* Grizogonovo je djelo veličanstvena sinteza svega ondašnjeg znanja o Mariji. Svojom prodornom inteligencijom, velikom erudicijom i žarkom, upravo rasplamsalom ljubavlju prema Mariji uspio je u velikoj mjeri otkriti Marijinu ulogu u djelu spasenja. Uza sve to što je svoje djelo pisao na evropskoj razini, ostao je svejedno privezan uz svoju hrvatsku grudu. To nam pokazuje i ovaj citat (Mun. Mar., II sv., pogl. VI, gl. 38): »U ovoj kraljevini Hrvatskoj, nekoć veoma moćnoj, a sada nemilo okljaštrenoj i potlačenoj osmanlijskom tiranijom, nalaze se mnoga svetišta posvećena časti Djevice, među kojima iznad ostalih slavom čudesa blista hram... koji narod zove sv. Marija u Remetama kod Zagrebu. U tom hranu Djevica... čini svake godine lijepi broj čudesa na utjehu ove prenevoljne kraljevine... Zaista se mogu o ovoj preslavnoj Djevici... pjevati i reći riječi Baptiste Mantuanija, moleći ujedno za ovu prežalosnu kraljevinu Hrvatsku: Ona (Marija) neka bude općenito utočište u nesreći... prema bijednima širi majčinske ruke.«

17. stoljeće dalo nam je našeg najvećeg marijanskog pastoralnog radnika, zagrebačkog biskupa Martina Borkovića (1597.—1687.), pavlina, kojega je njegova okolina držala svecem. Rodio se u Domagovićima kod Jastrebarskog.** Čitava života bio je viliki štovatelj Majke Božje. On je svojom svetačkom pojavom i apostolskim radom izvanredno učvrstio marijanski kult u hrvatskom narodu.

* Djelo je napisano latinski, a izdano je u tri sveska (prvi u Beču, drugi u Padovi, treći u Augsburgu). Svaki svezak ima 1000 stranica velikog formata, usve 3 tisuće stranica. Djelo je prava i prva uopće enciklopedija o Mariji. Grizogon ima veliku erudiciju: humanist, izvrsno pozna antičku kulturu, prvorazredan latinist, a razumije se u prirodoslovne i pravne znanosti, nadalje je dobar teolog i mariolog. Savršeno poznaje sve što su sv. Oci i crkv. teolozi rekli o Mariji, obilno i preobilno ih citira. Ide putem takozvane pozitivne teologije, premda ne zazire ni od spekulativne. Pozna sve što je prije njega napisano o Mariji, ali i djela svojih suvremenika. Grizogon kao teolog i mariolog nastupa u prvom svesku svog djela, u drugom i trećem svesku pravog teološkog materijala kao da i nema.

** Njegova duhovnost bila je skroz na skroz marijanska. Još kao zagrebački đak redovito je hodočastio Gospi Remetskoj. Ušao je u pavlinski Red. U rukama mu je uvijek bila krunica, a u srcu i na ustima Marijino ime. Kad su Turci i po treći put opljačkali i napola porušili Gospinu crkvu i samostan u Remetama, Borković je sve dao temeljito popraviti. U svojoj sedamdesetoj godini postao je zagrebačkim biskupom. Učinio je sve da pomogne napaćenom narodu. Sama Božja Providnost poslala nam je u ono teško doba svetog i poniznog Borkovića. I narod i velikaši uvelike su ga cijenili i voljeli, vidjeli su da preko njega radi Bog i Marija. Kad bi nastala suša, Borković bi poveo procesiju u Remete, Majci Božjoj. Vjernici bi se gotovo sa svake takve procesije vratili doma mokri. Narod ga je zbog toga zvao »kišnim biskupom«. Organizirao je javne molitve i vodio procesije u Remete, Gospi, da Hrvatska ostane čista od novog krivovjerja, koje je silom htjelo prodrijeti i u Hrvatsku. I Gospa ga je uslišala. Borković je narodu pred oči stavljao Mariju kao sigurno utočište i pomoć. I narod je od Gospe dobivao bezbroj milosti. Pa kad je taj isti narod čuo kako protestanti po Njemačkoj ruše i pale Marijine kipove i crkve, odbio je svaku pomisao da prihvati njihovu nauku. Nova strujanja zahvatila su neke svećenike, pa je tako i Marijino štovanje u Bistrici

U 17. stoljeću sagrađena je Gospina crkva, zavjetni dar hrv. plemstva, svetište Belec u Hrv. Zagorju, najljepši barokni spomenik u Hrvatskoj. Obnovila su se starija ili proradila nova Gospina svetišta: Marija Gorica uz rijeku Sutlu; Trški vrh kod Krapine; Dol kod Pribića (Krašića); Svetice kod Karlovca; Vukovina kod Velike Gorice; Križevci (M. B. Koruška); Radovan u Hrv. Zag.; Varaždin (M. B. Škapularska i M. B. Loretska); Bušetina kod Virovitice; Krasno u Lici; Šibenik (Gospa od Plača i G. od Milosti); Vodice kod Šibenika; Dubrovnik (na Lapadu i u katedrali); Letnica sjeverno od Skoplja. Gospino svetište u Olovu u Bosni nalazi se na vrhuncu slave, posjećuje ga mnoštvo hodočasnika, događaju se mnoga čudesa. U ovom stoljeću građani Perasta 15. svibnja 1654. pobjeđuju nadmoćna Osmanlije. Ta pobjeda, od najveće važnosti za katolike u Boki, pripisuje se osobitoj Gospinoj pomoći.

U 17. stoljeću Juraj Habdelić, isusovac piše djelo o Mariji na hrv. jeziku: *Zrcalo Marijansko*. Franjevac Glavinić piše o Gospi Trsatskoj, pavlin Andrija Eggerer o Majci Božjoj Remetskoj. Gospi na čast pišu pjesme: franjevac M. Divković i isusovac Bartul Kašić. Slikama slavi Mariju umjetnik Tripo Kokoljić iz Perasta.

I u 18. stoljeću hrv. marij. kult u stalnom je usponu. Nije u slabljenju kao na Zapadu. Naše teške prilike zahtijevaju Marijinu pomoć. Sačica hrvatskih vojnika god. 1715. svladava pod Sinjem očitom Gospinom pomoću, baš na dan Velike Gospe, golemu tursku vojsku. Spašen je čitav onaj kraj. God. 1716. na dan Sniježne Gospe kršćanska vojska Eugena Savojskog pobjeđuje silnu tursku vojsku kod Petrovaradina. I ova je pobjeda za one naše krajeve bila od najveće važnosti. Eugen Savojski imao je u svom taboru sliku Gospe Sniježne. Njoj je kasnije sagrađena crkva, pa je tako nastalo prošteništa Gospe Tekijske kod Petrovaradina. I u 18. st. niču nova ili dolaze na glas prijašnja Gospina prošteništa, od kojih su neka glasovita: Sinj, Ajmaš, Kamenita vrata u Zagrebu, Gospa od Zdravlja u Splitu. Poznatija su još svetišta: u Sotinu, Kutini, Osijeku (Gospa Judska), Zemunu, Dragotinu, Imotskom, Subotici (Crna Gospa), Rogoznici kod Šibenika, Tijesnom kod Šibenika, Mrkopolju, Mahičnu, sv. Mariji na Muri, itd.

U 18. stoljeću dobivamo prvu mariologiju na hrv. jeziku: *Utočište Bl. Djevice Mariji*... od isusovca Antuna Kanižlića, doista veliko djelo. Franjevac Petar Knežević piše toliko pjesama u čast Gospi, da je prozvan velikim Gospinim pjesnikom. Gospine crkve (Belec, Lepoglava, Remete, itd.) oslikava freskama izvrstan umjetnik Ivan Ranger, pavlin.

Zanos u novim vremenima

U prvoj polovici 19. stoljeća ne događaju se u hrv. marij. kultu neke velike nove stvari, nema velikih skokova, uspona. Tišina sa Zapada kao

bilo potpuno zamrlo. Novi bistrički župnik nije o nekadašnjem Gospinu štovanju u Bistrici čak ništa ni znao. Na poziv biskupa Borkovića dao se na istraživanje i pronašao kip. Svetište je oživjelo, događala se čudesa, narod je grnuo. Borkovićevo zaslugom. U zagrebačkoj biskupiji uveo je post uoči Bezgrešnog Začeca, premda ta istina još nije bila proglašena člankom vjere. I Hrvatski sabor prihvatilo je, i to jednoglasno, Borkovićev prijedlog o postu. Održao je četiri biskupijske sinode. Bio je neko vrijeme, kao zagrebački biskup, locumtenens (vršil. dužn.) banske vlasti.

da je prešla k nama, s malim zakašnjenjem. Ali to ne znači da u našem marij. kultu vlada mrtvilo. Narod redovito posjećuje Gospina prošteništa. Štovanje prema njoj kao da tiho sazrijeva. Na Zapadu buđenje započinje 1835., a marij. kult dobiva jaki zamah s proglašenjem dogme o Bezgrj. Začecu 1854. i s lurdskim ukazanjima 1858. Sve to odjekuje u našim krajevima, gdje je uvijek bilo plodno tlo za sve što slavi Mariju. U drugoj polovici 19. stoljeća brzo se uključujemo u marijanska zbivanja koja se događaju u općoj Crkvi. O Mariji se u nas mnogo piše u raznim vjerskim glasnicima, kalendarima, priručnicima za propovijedi, posebno za one svibanjske. God. 1899. dobivamo i prvu znanstveno-teološku *Mariologiju* od prof. Bujanovića. Dižu se i nova Marijina svešta, od kojih je najpoznatije ono u Ilači u Srijemu.

U opisivanje širenja hrv. marij. kulta u drugoj polovici 19. stoljeća, pogotovo kulta u 20. stoljeću, ne možemo se upuštati, jer je to predmet za posebnu, i to veliku studiju. Spomenut ćemo samo nekoliko osnovnih misli.

Sve ono što se u vezi s Marijom događa u općoj Crkvi u 20. stoljeću istodobno se odražava i u našim krajevima. Naši vjerski časopisi o Mariji pišu mnogo, posebno oni kojima je cilj marijanski kult. Mariji na čast pišu se pjesme, izdaju se knjige. Podiže se mnogo novih crkava i kapelica. Zanosno štovanje Gospe Fatimske, prihvaćanje njezinih poruka, posebno pobožnosti prvih subota u mjesecu, zahvatilo je za vrijeme drugog svj. rata i poslije također naše kraljeve. Hodočašća u Mariju Bisticu, Trsat, Sinj, Aljmaš, Tekije, Trški vrh organiziraju se na veliko.

Jednu činjenicu moramo posebno istaknuti. Mi Hrvati nismo više samo pasivni primaoci marijanskih oduševljenja sa Zapada. Dinamizam našeg zanosa prema Mariji, obogaćen blistavom marijanskom tradicijom, tako je jak i prodoran da njime obogaćujemo čitavu Crkvu. Od naših ljudi niču inicijative koje snažno dižu marijanski kult u čitavom katoličkom svijetu. Ovdje posebno mislimo na osobu i rad franjevca o. Karla Balića. Odrastao i odgojen u sjeni i pod okriljem svetišta Gospe Sinjske, odlazi u Rim, i tu, u srcu kršćanstva razvija svoj veliki marijanski apostolat. Pošto je svojim teološkim znanjem i radom u najvećoj mjeri pružio doprinos za proglašenje člankom vjere istine o Marijinu Uznesenju na nebo, Balić godine 1950. osniva Marijansku internacionalnu akademiju (Pontificia Academia Mariana Internationalis). To je u katoličkoj Crkvi vrhovna institucija za promicanje marioloških studija i marijanskog kulta uopće. O. Balić je predjesnik Akademije, a tajnik o. Pavao Melada. Akademija organizira redovite međunarodne mariološke i marijanske kongrese. Godine 1971. održani su u Zagrebu i Mariji Bistrici Šesti međunarodni mariološki i Trinaesti međun. marijanski kongres. Današnja razna marijanska osporavanja kao da su klonula pred vratima Hrvatske. Godinu 1975/76. proglasili su naši biskupi Hrvatskom marijanskom godinom u kojoj se slavi tisućugodišnjica prvog hrvatskog marijanskog svetišta koje je sagradila kraljica Jelena u Solinu. Izvanredna biskupska poslanica *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata* usmjerila je poglede, korake i dušu čitavog naroda prema solinskom svetištu, prema Mariji.